

ELEMENTE ISTORICE ȘI TEOLOGICE ÎN CORPUSUL EPISTOLAR AL SFÂNTULUI ISIDOR PELUSIOTUL ADRESAT SFÂNTULUI CHIRIL, ARHIEPISCOPUL ALEXANDRIEI

Asist. univ. dr. Alexandru PRELIPCEAN
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași

Abstract

The present study aims, beyond a succinct presentation of this epistolary body, to provide the elements of historical and theological nature regarding the reporting of the two Saints to the history of the Christian Church, the conflicts existing in the time of these Fathers, and their resolution through direct involvement of St. Isidore. In fact, the questions from which this study starts can be summarized as follows: what are the historical elements (events, situations, conflicts) that grind the Alexandrian Church, led by St. Cyril, and the Pelusio area, where St. Isidore was the spiritual protector? What doctrinal ideas were debated at that time? To which character is Saint Isidore positive? Is the spiritual relationship and the concept of paternity between the two emblematic characters really justified?

Keywords: Isidore of Pelusium, Cyril of Alexandria, Pellusium, letters, history, dogmatic definition

Prologomene

Perspectiva teologică asupra acestor doi Părinți se rezumă de cele mai multe ori la realitatea, confirmată de altfel de scrisorile (ἐπιστολή) existente între ei și de alte surse bizantine¹, că Sfântul

¹Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΤΟ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C; Facundi Hermiansis episcopi, *Pro Defensione trium capitulorum concilii Chalcedonensis. Libri XII Ad Justinianum Imperatorem*, PL 67, 573A; Ἀναστασίου Συναΐτι, Ὁδηγός, θ', PG 89, 156D (toate traducerile prezentate în acest studiu ne aparțin). Există și opinii, cum este cea a lui Pierre Évioux [*Isidore de Péluse*, col. „Théologie Historique”, 99, Editions Beauchesne, Paris, 1995, p. 83], care se opun acestei formulări, considerându-o drept o formă de politețe și nu de exprimare a vreunei relații duhovnicești de genul „părinte-ucenic”.

Isidor Pelusiotul (cca. 370-447/9) a fost „părintele” (πατήρ) spiritual al Sfântului Chiril, viitorul arhiepiscop al Alexandriei². „Încrângătura” de la nivel pnevmatic dintre „părintele” și „fiul” (υἰός) său (duhovnicesc)³ este dublată astăzi, prin intermediul lecturării atente atât a surselor bizantine, cât și a literaturii (patristice) contemporane, și de alte ipoteze mai mult sau mai puțin sustenabile: cel mai probabil, ambii Părinți făceau parte din același mediu familial⁴, iar prin influența pe care o avea, Sfântul Isidor a reușit să-l tempereze pe arhiepiscopul Alexandriei în problematica exilului

² Gaetano Moroni Romano (ed.), „Isidoro di Pelusio”, în *Dizionario di Erudizione storico-ecclesiastica*, vol. 36, Dalla Tipografia Emiliana, In Venezia, 1846, p. 139; Δημητρίου Σίμου Μπαλάνου, *Πατρολογία. Οι εκκλησιαστικοί Πατέρες και συγγραφείς των όκτω πρώτων αιώνων*, Τύποις Ι.Λ. Αλευροπούλου, Έν Αθηναίς, 1930, p. 388; Joseph-Marie Sauget, „Isidoro di Pelusio”, în *Bibliotheca Sanctorum*, vol. 7, Istituto Giovanni XXIII, nella Pontificia Università Lateranense, Società Grafica Romana, Roma, 1966, col. 969; Παναγιώτη Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία, τόμος Γ΄: Περίοδος Θεολογικής Ακμής δ΄ και ε΄ αιώνες*, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2008, p. 223; Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Η περί του Τριαδικού Θεού διδασκαλία Ισιδώρου του Πηλουσιώτη και ή σχέση της μέ τή διδασκαλία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, διατριβή επί διδακτορία ύποβληθείσα εις τή Θεολογική Σχολή του Έθνικου και Καποδιστριακου Πανεπιστημιου Αθηνών, Αθήνα, 2012, p. 33 (în manuscris; vezi și traducerea noastră: „Învățătura despre Sfânta Treime a Sfântului Isidor Pelusiotul și influența sa asupra teologiei Sfântului Chiril al Alexandriei”, în col. *Patristica. Studii*, 25, Editura Doxologia, Iași, 2018, p. 34); *Idem*, „Thought and Culture in Christian Egypt 284-641 AD. Cyril of Alexandria (412-444) and his patriarchic period according to Socrates Scholasticus”, în *Mirabilia Ars*, 1 (2014), 2, p. 19; *Idem*, „The comparison of the triadological doctrine of Isidore of Pelusium with Cyril of Alexandria’s teaching”, în *De Medio Aevo*, 7 (2015), 1, pp. 100-101 etc.

³ Ισιδώρου Πηλουσιώτη, *Επιστολή Ι, ΤΟ΄ – Κυρίλλω Αλεξανδρείας*, PG 78, 392C. Tocmai această folosire a lui υἰός dovedește o apropiere familiară (și poate chiar familială) dintre acești Părinți ai Bisericii, în detrimentul simplei relații dintre un avvă și „ucenicul” (μαθητής) său.

⁴ Vezi sursele: Βασιλείου του Πορφυρογεννήτου του Νέου, *Μηνολόγιον Ελληνικόν*, Β΄, PG 117, [293D-]296A: „υἰός ευγενών και ευσεβών γονέων σύγγενεις δέ έχων Θεόφιλον, και Κύριλλον τους της Αλεξανδρείας επισκόπους”; Facundi Hermiansis episcopi, *Pro Defensione trium capitulorum...*, PL 67, 573A-574B: „Isidorus presbyter Aegyptius Pelusiota, quem duo millia epistolarum ad aedificationem Ecclesiae multi scripsisse noverunt, qui etiam pro vitae ac sapientiae suae meritis, ut pater an ipso Cyrillo et honorabus est et vocatus... vae malo Alexandriae, familiari ejus”. Pentru literatură secundară, vezi: Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Η περί του Τριαδικού Θεού...*, p. 34, nota 54 (trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, p. 35, nota 51).

hrisostomian și a trecerii acestuia din urmă în dipticul ecleziastic alexandrin (cu puțin timp mai înainte de 416)⁵. În această ultimă situație, în corpusul epistolar purtat între cei doi Părinți, sunt cuprinse motivele reale din spatele atitudinii intransigente a lui Chiril: moștenirea aceleiași atitudini de „răfuială” („dușmănie”, ἔχθραν) personală de la Teofil, unchiul său, cu arhiepiscopul Ioan. În opinia lui Isidor, realitatea comportamentului chirilian este voalată de un pseudo-pretext al apărării celor sfinte (οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξως ζητοῦντα) și de decizii grăbite (βιαίαις ἀποφάσεις) în detrimentul cercetării cauzelor cu acribie duhovnicească⁶.

Câte scrisori compun corespondența epistolară dintre cei doi Părinți alexandrini este o altă enigmă. Problematika aceasta este legată de prezența dativului Κυρίλλω (Ἀλεξανδρείας) în incipitul unor epistole. Acest Κυρίλλω se referă strict la patriarhul Alexandriei sau poate fi un oarecare monah din pustiul egiptean? Opiniile cu privire la această interogație rămân și astăzi divizate și neuniforme. Astfel, ceea ce indică ultima cercetare serioasă în domeniu, am putea discuta despre opt scrisori⁷ care au drept destinatar pe „Chiril al Alexandriei” (Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας) și pe „episcopul Chiril” (Κυρίλλω Ἐπισκόπω), cu toate că „nu putem să afirmăm cu certitudine că numele lui Chiril, prezent în epistolele

⁵ Vezi indicii la: Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, PNB' – Συμμάχω, PG 78, 284C-285A; PNC' – Ἐνσταθίω, PG 78, 288B. Vezi, de asemenea, și literatura secundară: S. Baring-Gould, *The Lives of the Saints*, February, John Hodges, London, 1878, p. 84; R. Janin, „Ἰσιδωρος. Ὁ Πηλουσιώτης”, în Αθ. Μαρτίνου (ed.), *Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια*, 6^{ος} τόμος (Ἡβη-Ἰωάννης), Αθήναι, 1965, col. 1012; Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Ἡ περί τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ...*, pp. 36-38 (trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, pp. 37-39).

⁶ Vezi: Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΠI' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 361C.

⁷ Vezi: Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Ἡ περί τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ...*, p. 33, nota 48 (în manuscris; trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, p. 34, nota 45): „Ἰσιδώρου, Ἐπιστ. II, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 565A-572C; Ἐπιστ. III, TC' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 976B; Ἐπιστ. I, TO' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C-D; Ἐπιστ. I, ΠI' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 361B-C; Ἐπιστ. I, TKΓ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 369B; Ἐπιστ. I, ΥΖ' – Κυρίλλω, PG 78, 452C-D; Ἐπιστ. I, KE, TI' – Κυρίλλω, PG 78, 197B-C, 404B”. Cf. Johannes QUASTEN, *Patrology*, vol. III: *The Golden Age of Greek Patristic Literature. From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon*, Christian Classics, Westminster, 1986, p. 184: „At least eight of Isidore's letters are addressed to Cyril of Alexandria: I, 310, 323, 324, 370; 2, 127; 3, 306; 5, 79, 268”.

lui Isidor Pelusiotul, a fost cel al patriarhului Alexandriei. Presupunem... că ele pot avea ca destinatar pe patriarhul de atunci”⁸. În plus, aceeași cercetătoare elenă presupune că „numele lui Chiril trebuie pus în relație cu persoana patriarhului de Alexandria pentru simplul motiv că nu este utilizat de alte persoane cu acest nume concret. Dimpotrivă, dacă ar fi vorba despre un alt Chiril, atunci s-ar fi impus anexarea unor informații relaționale despre acesta”⁹. Unii patrologi, precum Constantin Fouskas¹⁰, Rémy Ceiller¹¹, Hrisostom A. Papadopoulos¹² merg pe supoziția că numai două sau trei scrisori aparțin corespondenței dintre Isidor și Chiril și anume cele care, pe lângă personajul principal, au drept indicator toponimul genitival Ἀλεξανδρείας, în timp ce alți cercetători admit toate scrisorile ca fiind adresate Sfântului Chiril¹³.

Totuși, volumul 78 din Patrologia Greca a cardinalului J.P. Migne notează sub (simplul) nume(-le) (a) lui „Chiril”, fie compus cu toponimul „al Alexandriei”, fie cu funcția sacerdotală (ἐπισκόπω), nu mai puțin de 11 scrisori¹⁴. Din această perspectivă, coroborând și

⁸ Vezi: Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Η περί τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ...*, pp. 33-34 (în manuscris; trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, pp. 34-35): „Δέν μπορούμε μέ βεβαιότητα νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι τό ὄνομα τοῦ Κυρίλλου, στίς ἐπιστολές τοῦ Ἰσιδώρου, ἦταν ἐκείνου τοῦ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας. Ἀπλῶς, ὑποθέτομε... ὅτι μάλλον εἶχαν ὡς παραλήπτη τους τόν τότε πατριάρχη”.

⁹ *Ibidem*, p. 34 (în manuscris; trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, p. 35): „τό ὄνομα τοῦ Κυρίλλου πρέπει νά συσχετισθεῖ μέ τό πρόσωπο τοῦ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας γιά τόν ἀπλούστατο λόγο ὅτι δέ χρησιμοποιοῦνται κάποιοι ἄλλοι ὁμοίωπτωτοι ἢ ἑτερόπτωτοι προσδιορισμοί μέ τό συγκεκριμένο ὄνομα. Ἀντιθέτως, ἐάν ἐπρόκειτο γιά κάποιον ἄλλο Κύριλλο, τότε θά ἀπαιτοῦνταν ἡ ἐπισύναψη πρόσθετων σχετικῶν πληροφοριῶν”.

¹⁰ Πρωτοπρ. Κ.Μ. Φούσκα, *Ὁ Ἅγιος Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης. Μέ εἰδική ἀναφορά στή χρήση καί ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Αθήνα, 1994, p. 162.

¹¹ Rémy Ceiller (ed.), „Isidore de Péluse”, în *Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques*, vol. 13, Paris, 1937, p. 604.

¹² Χρισόστομος Α. Παπαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Εκδόσεις Παναγιώτη Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2009, pp. 30-31.

¹³ Φιλ. Βαφειδου, *Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας καί οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ κατά του Νεστορίου*, Θεσσαλονίκη, 1932, pp. 7-8.

¹⁴ În ordinea prezenței lor în PG: Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, KE – Κυρίλλω, PG 78, 197B-C; TI’ – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 361B-C; TKΓ’ – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 369B; TKΔ’ – Τῷ αὐτῷ, PG 78, 369B-C; TO’ – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C-D; TI’ – Κυρίλλω, PG 78, 404B; ΥΖ’ – Κυρίλλω, PG 78, 452C-453A; Ἐπιστολή II, PKZ’ – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78,

cu celelalte informații provenite din literatura secundară contemporană, posibilitatea de a preciza numărul exact de scrisori sau de a fi pe deplin convinși că acestea aparțin corespondenței dintre Isidor și Chiril sunt aproape imposibile. De altfel, dacă inventariem cele 11 scrisori după apelativul destinatarului, atunci putem observa foarte clar că patru sunt adresate „episcopului Chiril” (Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ)¹⁵, patru lui „Chiril al Alexandriei” (Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας)¹⁶ și trei unui (anume) „Chiril” (Κυρίλλῳ)¹⁷, fără o altă informație suplimentară.

Studiul de față își propune, dincolo de o prezentare lapidară a acestui corp epistolar, să ofere elementele de natură istorică și teologică privind raportarea celor doi Sfinți față de istoria Bisericii creștine, a conflictelor existente în epoca acestor Părinți, precum și rezolvarea lor prin implicarea directă a Sfântului Isidor. De altfel, interogațiile de la care pornește acest studiu pot fi subsumate astfel: care sunt elementele de natură istorică (evenimente, situații, conflicte) care măcina Biserica alexandrină, condusă de Sfântul Chiril, și zona Pelusio, unde protector spiritual era Sfântul Isidor? Ce idei doctrinare se dezbăteau în acea epocă? Față de ce personaje se situează pozitiv Sfântul Isidor? Se justifică în mod real relația duhovnicească și conceptul de paternitate existente între cele două personaje emblematice?

¹⁵ 565A-572C; Ἐπιστολή III, ΤC' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 976B; Ἐπιστολή V, OΘ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 1373A-B și ΣΕΗ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 1491D-1494A. Pentru ultimele două scrisori, cuprinse în corpusul V din PG 78, a se vedea și ediția critică a lui Pierre Éviéux: Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I: Lettres 1214-1413, Introduction générale, texte critique, traduction et notes par Pierre Éviéux, col. *Sources Chrétiennes*, 422, Éditions du Cerf, Paris, 1997, p. 370 și tome II: 1414-1700, col. *Sources Chrétiennes*, 454, 2000, p. 290. Cronologic, în limba română, o primă traducere a acestor epistole apare în volumele: Sfântul Isidor Pelusiotul, *Epistole*, Pr. Nicușor Morlova, vol. 1 (1-500) și vol. 2 (1-300), Editura Egumenița, București, 2013.

¹⁵ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή II, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 565A-572C; Ἐπιστολή III, ΤC' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 976B; Ἐπιστολή V, OΘ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 1373A-B și ΣΕΗ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 1491D-1494A.

¹⁶ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, TI' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 361B-C; TKΓ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 369B; TKΔ' – Τῷ αὐτῷ, PG 78, 369B-C; TO' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C-D.

¹⁷ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΥΖΖ' – Κυρίλλῳ, PG 78, 452C-453A; KE, TI' – Κυρίλλῳ, PG 78, 197B-C, 404B.

Elemente istorice

Trebuie precizat încă de la început realitatea că unele scrisori nu par altceva decât îndemnuri de natură duhovnicească, fără să cuprindă în rândurile lor vreo raportare istorică sau teologică. Astfel, scrisoarea 306, având drept titlul *Căci canonul nu este față de preotul care dă legi*¹⁸, cuprinde mai curând o comparație între împărat și preot asupra respectării legilor și nicidecum nu inserează elemente istorice sau teologice. La fel se petrece și în scrisoarea 324, unde accentul cade pe semnificația imitării luptelor marilor Sfinți mucenici¹⁹. Evident, aspecte de natură duhovnicească se regăesc fragmentar și în alte scrisori, dar fără ca acestea să devină o notă distinctivă²⁰.

Conform corespondenței consemnate mai sus, chiar dacă numărul care o alcătuiește nu a primit încă un *consensum*, preluăm aici acele informații care pot reschița cadrul istoric al epocii secolului al IV-lea, și anume:

a) „chestiunea” hrisostomiană. Sfântul Isidor este tranșant în această realitate, luând apărarea arhiepiscopului Ioan al Constantinopolului²¹. Scrisoarea 310 este singura care conține indicii directe cu privire la relația dintre Sfinții Chiril și Ioan, precum și atitudinea Sfântului Isidor față de această chestiune. Chiril este îndemnat aici să nu ia decizii pripite (μη βιαίας ἀποφάσεις ἐκβιάζει)²², pentru că toate trebuie cercetate cu acribie (ἀκριβοῦς ἐρεῦνης

¹⁸ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή III, ΤC' – Κυρίλλω Ἐπισκόπῳ, PG 78, 976B: „După cum un împărat, atunci când este stăpânit de legi, este legea cea vie, așa și preotul, atunci când este dirijat de legi, este legea cea netăcută”.

¹⁹ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΤΚΔ' – Τῷ ἄντῳ, PG 78, 369B-C.

²⁰ Vezi spre exemplu: Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΚΕ – Κυρίλλῳ, PG 78, 197C: „Fiindcă acestea (grijile cele lumești, *subl.n.*) te liniștesc în mod prefăcut și amestecă liniștea cu gândurile și cu neliniștile minții, și tulbură simțirile sale, și murdăresc cele pentru care ai obosit, și [par că] înlesnesc biruința patimilor, și-l fac pe soldat dezertor. «Nici un ostaș nu se încurcă cu treburile vieții, ca să fie pe plac celui care strânge oaste», ci se înarmează complet, ca să fie pregătit pentru lupta, care place celui ce strânge oaste”.

²¹ Pentru tema aceasta, vezi și: Edm. Bouvy, „S. Jean Chrysostome et S. Isidore de Péluse”, în *Echos d'Orient*, 1 (1897-1898), pp. 190-201; E. Demougeot, „Quelques témoignages de sympathie d'Orientaux envers saint Jean Chrysostome exilé”, în *Studi Bizantini e Neoellenici*, 8 (1953), pp. 44-54.

²² Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, Ἐπιστολή I, ΠI' – Κυρίλλῳ Ἀλεξανδρείας, PG 78, 361C.

διδάσκων)²³. Faptul că Isidor menționează realitatea că „mulți, deci, dintre cei care s-au adunat în Efes te acuză”²⁴ ne duce la o probabilitate cu privire la datarea acestei scrisori, și anume sigur după Sinodul al III-lea Ecumenic din 431, de vreme ce destinatarul epistolei cunoștea implicațiile acestui Sinod. Interesant este ce ne spune Isidor despre modul cum unii sinodali, adunați la Efes, îl caracterizau pe Sfântul Chiril din prisma faptului că era nepotul lui Teofil:

„te acuză [, spunând] că te lupți pentru dușmăniile tale personale și că nu urmărești într-un mod drept cele ale lui Hristos. Este, spun [ei], nepotul lui Teofil și imită purtarea aceluia. Fiindcă, după cum acela și-a întins mânia cea lămurită asupra lui Ioan, purtătorului și iubitorului de Dumnezeu...”²⁵.

De altfel, expresia lui Isidor Θεοφίλου... ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος μανίαν σαφή κατεσκέδασε τοῦ θεοφόρου καὶ θεοφιλοῦς Ἰωάννου²⁶ pare că-l exonerează pe Sfântul Chiril de vreo implicare directă în condamnarea de la Stejar asupra arhiepiscopului Ioan și, desigur, atrage atenția cu privire la atitudinea unchiului său²⁷. Singurul aspect pe care-l scoate în evidență destinatarul sunt tocmai acuzele teologilor față de purtarea abuzivă a lui Chiril. Dacă în jurul anului 417 a avut loc trecerea numelui lui Ioan în dipticele Bisericii din Alexandria²⁸ este de presupus că această scrisoare a fost redactată înaintea acestui episod.

Există, de asemenea, și scrisoarea 25, care, dacă nu este lecturată cu multă acribie, poate da impresia că oferă indicii privind primul exil al arhiepiscopului Ioan al Constantinopolului. Expri-marea lui Isidor τί σοι ὄφελος τῆς Ἰωάννου πρὸς τὴν ἔρημον ἀναχωρήσεως este confuză. Plecarea lui Ioan în pustie se referă la Ioan Botezătorul sau la Ioan, arhiepiscopul Constantinopolului, și la primul său exil din anul 403, în urma Sinodului de la Stejar?

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*: „Πολλοὶ γὰρ σε κωμωδοῦσι τῶν συνειλεγμένων εἰς Ἑφεσον”.

²⁵ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολὴ I, ΤΙ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας*, PG 78, 361C.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Cf. Bernard Schmid, *Manual of Patrology*, Berder, St. Louis Mo., 1899, p. 209.

²⁸ Fulberto Cayré, *Patrologia e Storia della Teologia*, Secondo volume: Terzi e Quarto Libro, traduzione di D. Tebaldo Pellizzari, Roma, Società di S. Giovanni Evangelista, 1938, p. 23.

Dacă am prelua ocurența biblică a editorului elen²⁹, fragmentul acesta pare a avea mai curând o raportare la Sfântul Ioan Botezătorul. Realitatea aceasta este dublată și de continuarea expresiei de mai sus, unde Isidor amintește de dorința arzătoare a lui Chiril de a-l urma pe Ioan, dar pe care nu-l mai imită (ἦν πάλαι σουδαίως ἐζήλωσας, νῦν δὲ μὴ ἐκεῖνον μιμουμένω)³⁰. Devine limpede din acest text că Sfântul Isidor nu amintește aici de perspectiva exilului Sfântului Ioan Gură de Aur, ci doar de alegerea și viețuirea Sfântului Ioan Botezătorului în pustiul Iordanului.

b) atenuarea temperamentului Sfântului Chiril în probleme istorice și teologice ale secolului al IV-lea. Vorbisem în prolegomenele studiului de față despre relația apropiată ca între părinte și propriul fiu dintre cei doi mari Părinți ai Bisericii. Realitatea aceasta este demonstrată din nou în scrisoarea 370, unde Isidor amintește această relație duhovnicească: „Dacă sunt părinte, precum tu ai spus... Dacă sunt fiul tău, după cum mai cu seamă cred”³¹. Ținând cont probabil de această relație, îl îndeamnă tranșant pe Sfântul Chiril „să înceteze luptele (disputele)” (παῦσον τὰς ἐριδας), mai ales când acestea au drept pretext evlavie creștină³². Starea de acalmie, cerută insistent de Isidor, va conduce la încetarea veșniciei neînțelegeri în cadrul Bisericii celei vii³³. Este limpede aici realitatea că Sfântul Isidor are în prim plan disputele teologice în care era angrenat Sfântul Chiril și cel mai probabil (fără a indica aici și numele) este voalată disputa nestoriană.

c) situația Bisericii din Pelusio este o altă perspectivă istorică pe care o întâlnim redată în corespondența celor doi Părinți. Astfel, scrisorile 79³⁴ și 127³⁵ descriu pe larg situația din Pelusio: de la

²⁹ Ἰσιδώρος Πηλουσιώτη, *Ἀπαντα τὰ ἔργα, Ἐπιστολές, Βιβλίον α', ἐπιστολές α'-φ', ἐποπτής-ἐπιμελητής ἐκδόσεως Ἐλευθ. Γ. Μερετάκης, συλλ. „Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας”, 1, Ἐκδοτικός Οἶκος Ἐλευθερίου Μερετάκη «Τὸ Βυζάντιον», Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη, 2000, p. 30, nota 38.*

³⁰ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή I, KE – Κυρίλλω, PG 78, 197B.*

³¹ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΤΟ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C:* „εἴτε γὰρ πατήρ εἰμι, ὡς ἔφησ ἀυτός... εἴτε υἱός σου τυγχάνω, ὡς μάλλον ἐπίσταμαι...”.

³² Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΤΟ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας, PG 78, 392C-D.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή V, ΟΘ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 1373A-B (cf. Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, p. 370).*

³⁵ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 565A-572C.*

schimbările petrecute în cetate la acțiunile abominabile ale slujitorilor nevrednici³⁶. Tonul pe care-l alege Sfântul Isidor este unul al tristeții și al realismului, pe care-l trăia. Narează pe larg, lucru oarecum dubios pentru cazul său, despre situația Bisericii din Pelusio: puterea cea tiranică s-a arătat asupra Bisericii, cei cinstiți au fost îndepărtați, iar cei care – în opinia Sfântului Isidor nu erau vrednici pentru Taina preoției – au fost hirotoniți, s-au manifestat cu adversitate față de ceilalți. De altfel, banii Bisericii au fost furați de aceștia și cheltuiți pentru propriile lor interese, iar cei care poate au îndrăznit să reclame această situație au suferit bătăi³⁷. Coroborând cu informațiile redactate în cadrul scrisorii 268³⁸, putem observa că relația Biserica-Stat în viziunea Sfântului Isidor s-a denaturat: Biserica s-a supus Statului (Imperiului Bizantin, mai curând), deoarece a pierdut din valoarea sa, iar slujitorii altarelor nu mai trăiesc viața apostolică și evanghelică a predecesorilor lor³⁹. „Preoția s-a vândut, iar în Biserică se exercită puterea cea tiranică”⁴⁰ este concluzia monahului din Pelusio. Pentru a deveni și mai convingător cu privire la cele spuse, Sfântul Isidor trece la nominalizări. Îl amintește aici pe monahul (μονάχοντος σχήμα) Martinian⁴¹, hirotonit preot, dar fără să știe din ce cetate provine sau ce origini are. Cert este faptul că acesta a fost sclav (δούλον), care la tinerețe nu și-a trăit viața în mod ireproșabil, iar acum, hirotonit deja, nedreptățește Biserica⁴². Despre ieromonahul Martinian aflăm că, deși a trăit într-o foarte mare sărăcie și a primit sprijin din partea multora, prefăcându-se că trăiește cu înțelepciune, s-a învrednicit de preoție din partea episcopului Eusebiu de Pelusio⁴³, dar pe care nu a înțeles-o drept slujire (λειτουργία), ci putere

³⁶ Despre viziunea ascetului din Pelusio față de slujitorii nevrednici din epoca sa, a se vedea: Δημητρίου Μπαλάνου, *Οι πατέρες και συγγραφείς της αρχαϊκῆς Εκκλησίας*, Ev Αθηνῶν, ²1961, pp. 102-104.

³⁷ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 565B-C.

³⁸ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΞΕΗ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 1491D-1494A (cf. Isidore de Péluse, *Lettres*, tome II, p. 290).

³⁹ *Ibidem* (cf. Isidore de Péluse, *Lettres*, tome II, p. 290⁴⁻⁶).

⁴⁰ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 565C: „πεπράσθαι τὴν ἱεροσύνην καὶ τετραννησθαι τὴν Ἐκκλησίαν”.

⁴¹ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 568A.

⁴² Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 565C-568A.

⁴³ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – Κυρίλλω Ἐπισκόπω, PG 78, 568B.

(ἀρχή)⁴⁴. Odată ajuns preot, Martinian va trece la fapte! Va fi numit mai întâi iconom, iar mai apoi prin viclesug, ipocrizie, minciună, jocuri de culise, tertipuri, uneltiri și promisiuni vremelnice acest ieromonah a reușit să „sucească” mintea episcopului său, încât a ajuns chiar să-și impună favoriții în cler, în funcție de valorile pecuniare primite⁴⁵. Atât de detestat ajunsese în cetatea Pelusio, încât mulți doreau să-l ucidă. Ajunsese chiar – pentru a calma spiritele – să-și acuze propriul episcop (care, de altfel, l-a și hirotonit) de faptul că primește simonie tocmai pentru ca să întărească Biserica⁴⁶. Lucrurile nu s-au calmat nici după ce unii din cetatea Pelusio au discutat cu episcopul Eusebiu și i-au adus dovezi cu privire la faptele lui Martinian, care rămăsese impasibil la acuzele aduse, astfel încât a ajuns un *caz închis* din lipsa martorilor. Dincolo de toate aceste manevre locale de a atrage atenția cu privire la atitudinea revoltătoare a acestui preot, Martinian va trimite bani în Alexandria cu dorința de a fi hirotonit episcop, deși el însuși este privit ca un om incapabil să se autoguverneze. De această realitate este informat Sfântul Chiril pentru a lua măsurile necesare și pentru ca să se stopeze un astfel de „fenomen”⁴⁷. Cunoaștem din cuprinsul acestei scrisori că Sfântul Chiril i-a trimis scrisori lui Martinian, amenințându-l cu caterisirea, dar realitatea aceasta nu s-a mai întâmplat, astfel încât Martinian a luat și mai în derâdere atitudinea și scrisorile arhiepiscopului alexandrin⁴⁸.

În aceeași scrisoare 79, Sfântul Chiril este implorat să oprească lăcomiile celor care administrează bunurile materiale ale eparhiei Pelusio⁴⁹. În viziunea lui Isidor, cei ce administrează partea economică a eparhiei sunt datori să împartă în mod transparent aceste venituri săracilor, pentru că această transparență și corectitudine

⁴⁴ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 568A.

⁴⁵ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 568A-569B.

⁴⁶ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 569A-B.

⁴⁷ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 569C-572C. A se vedea și: Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, pp. 48-51.

⁴⁸ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή II*, PKZ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 572A-C.

⁴⁹ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *Ἐπιστολή V*, ΟΘ' – *Κυρίλλω Ἐπισκόπω*, PG 78, 1373B (cf. Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, p. 370⁺⁵): „εἰ παύσειας τῶν τὰ Ἐκκλησιαστικά διοικούντων χρήματα τὰς πλεονεξίας”.

este plăcută Judecătorului suprem⁵⁰. Este foarte posibil ca aceste două scrisori (79 și 127) să fi fost redactate aproximativ în aceeași perioadă, bazându-ne pe cuprinsul lor și pe tematica centrală⁵¹.

Elemente teologice

Chestiunile de natură hristologică sunt masa centrală a doctrinei pe care o evidențiază Sfântul Isidor. În mod special Întruparea Domnului este un subiect viu discutat în corespondența dintre cei doi Părinți alexandrini. Marele ascet alexandrin vede Întruparea drept o taină mai presus decât gândirea și limba noastră (καὶ τῆς ἡμετέρας διανοίας καὶ γλώσσης ἀνώτερόν ἐστι τὸ μυστήριον)⁵². Atât Scriptură, cât și indiciile teoretice dovedesc realitatea teologică că „Dumnezeu Cel adevărat, deci, Care stăpânește toate S-a făcut Om adevărat, fără să schimbe ceea ce era și asumându-și ceea ce nu era, este Fiul, Care este Unul și alcătuit din două firi, Care este fără început și fără sfârșit, prezent și veșnic”⁵³. În toate aceste aspecte se observă influența pe care Sfântul Atanasie cel Mare a avut-o asupra Părinților alexandrini, lucru dovedit chiar și de Sfântul Isidor⁵⁴. Simbol universal al Întrupării lui Hristos pare a fi „piatra cea din capul unghiului”. Întruparea, definită ca „iconomia (cea) în trup” a Domnului (ἔνσαρκος οἰκονομία)⁵⁵, unește, precum o piatră două unghiuri, cele două popoare ale lumii (iudeii și păgânii) într-un mod de neclintit (ἀσάλευτον τῆν ἔνωσιν)⁵⁶.

Rolul soteriologic al lui Hristos se observă și din faptul că El unește Legea și harul (ἐνῶν τὸν νόμον τῆ χάριτι), în timp ce Jertfa Sa pe Cruce a desăvârșit botezul în repejunile Iordanului⁵⁷. Minunile

⁵⁰ *Ibidem* (cf. Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, p. 370⁹⁻¹²): „ὅτι καὶ διανέμειν ὀφείλουσι καθαρῶς τοῖς πενομένοις τὰ δικαίως προσόντα καὶ ἀδικίας ἀπάσης καθαρεύειν, μάλιστα μὲν ἐπειδὴ τῷ Κριτῆ”.

⁵¹ Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, p. 17.

⁵² Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *TKΓ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας*, PG 78, 369B.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *TKΓ' – Κυρίλλω Ἀλεξανδρείας*, PG 78, 369B: „πλείστας ἔχων τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν μεγάλου Ἀθανασίου περὶ τούτων συναινέσεις”.

⁵⁵ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΥΖΖ' – Κυρίλλω*, PG 78, 452D.

⁵⁶ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΥΖΖ' – Κυρίλλω*, PG 78, 453A. Vezi și: Isidore de Péluse, *Lettres*, tome I, pp. 84-85.

⁵⁷ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη, *ΠΓ' – Κυρίλλω*, PG 78, 404B.

lui Iisus nu sunt numai manifestări directe ale firii Sale dumnezeiești, ci și împlinirea a ceea ce Legea nu putea desăvârși (καὶ τῷ νόμῳ τὸ λεῖπον ἐπλώρωσεν)⁵⁸.

Epilog

Studiul de față a încercat să recreeze câteva pagini din istoria Bisericii din Alexandria în perioada secolului al V-lea. Dincolo de limitările impuse de un asemenea subiect, dublate și de o bibliografie aproape inexistentă pe relația strictă dintre ascețul din Pelusio și arhiepiscopul alexandrin, putem schița următoarele idei conclusive:

a) nu avem un număr exact al scrisorilor care compun corespondența privată dintre Sfinții Isidor și Chiril. Atât timp cât nu există decât un început al editării critice al scrisorilor Sfântului Isidor (vol. 422 și 454 din *Sources Chrétiennes*) este greu să identificăm o cifră exactă. Dacă preluăm doar informațiile din *Patrologia Graeca* (vol. 78) atunci un număr de 11 scrisori pot fi presupuse ca aparținând corpusului epistolar dintre Isidor și Chiril. Un alt aspect metodologic aici este legat de numele expeditorului. Faptul că numele lui Chiril (Κυρίλλῳ) este întâlnit în trei ipostaze distincte nu presupune automat că expeditorul în cauză este chiar arhiepiscopul Alexandriei;

b) în privința aspectelor de natură istorică, scrisorile Sfântului Isidor accentuează în mod principal trei aspecte: problematica hrisostomiană (pentru care ia apărarea Sfântului Ioan Gură de Aur și atrage atenția Sfântului Chiril în privința moștenirii unei atitudini intransigente de la Teofil, unchiul său), încetarea disputelor conflictuale dintre Sfântul Chiril și opozanții săi pe diferite teme (inclusiv, credem noi aici, și disputa nestoriană), alături de creionarea unui tablou bizantin a cetății Pelusio și a gravităților de natură religioasă de acolo (problema ieromonahului Martinian, simonia și privarea celor săraci);

⁵⁸ *Ibidem*. Despre perspectiva hristologică cuprinsă în scrisorile Sfântului Isidor, vezi și: Ioan Turcu, „Aspecte dogmatice din corespondența cu Isidor Pelusiotul”, în *Ortodoxia*, 13 (1961), 2, pp. 242-264; Ειρήνη Α. Αρτέμη, *Ἡ περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ...*, pp. 227-326 (trad. rom.: *Învățătura despre Sfânta Treime...*, pp. 255-361); *Idem*, „The comparison of the triadological doctrine of Isidore of Pelusium...”, pp. 101-113 etc.

c) în cadrul perspectivei de natură teologică, se poate observa dependența Sfântului Isidor de teologia Marelui Atanasie. De altfel, tema teologică centrală în cadrul acestor scrisori vizează mai cu seamă problematica Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Aceasta din urmă este dovedită atât prin argumentele de natură scripturistică, cât și prin analize logice, deși în sine Întruparea sau „iconomia cea în trup”, după cum o „definește” ascetul din pustiul egiptean, este taină superioară gândirii și limbajului nostru limitat.